

Filmvisio

Araştırma Makalesi | Research Article

🔓 Açık Erişim | Open Access

Lars von Trier Sinemasında Melankolinin Görünümleri: Hastalık, Günahkârlık ve Bilgelik Üçgeninde Bir Kadın – Justine

Appearances of Melancholy in Lars von Trier's Cinema: A Woman in the Triangle of Illness, Sinfulness and Wisdom – Justine

Pınar Tınaz¹ & Işık Eflân Tınaz²

¹ Fenerbahçe Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü, İstanbul, Türkiye

² İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi, İstanbul, Türkiye

Öz

Melankoli, ilk kez Antik Yunan filozofları tarafından ele alınmış, kişinin dünyadan kopması ve karamsar bir ruh hâline bürünmesi durumu vücutta kara safranın artışına bağlanmış ve tedavi yöntemleri araştırılmıştır. Erken Orta Çağ'da kişiyi yedi büyük günahtan biri olan tembelliğe ('acedia') ittiği düşünülen ve olumsuzlanan melankoli, Geç Orta Çağ'da, Rönesans'ın da etkisiyle ayrıcalıklı bir konuma yükselmiş, melankoliklerin ilahi düzeni ve doğayı anlamaya çalışan dâhiler oldukları düşünülmüştür. Aydınlanma Çağı ve sonrasında toplumların dinsel inançlar yerine rasyonel ilkeler ile yönetilmeye başlanması ve buna paralel olarak tıp biliminin hızla gelişmesi sonucunda melankolinin kişiyi üretime katılmaktan alıkoyan bir hastalık olarak görülme eğilimi artmıştır. Bugüne dek uzanan süreçte, melankoliyi depresyonun bir çeşidi olarak kabul eden görüş başat olmakla birlikte, bu ruh durumunu deha ve yaratıcılık ile ilişkilendirmeye devam eden düşünürler ve bilim insanları da bulunmaktadır. Lars von Trier'in 2011 yapımı filmi *Melancholia* birbirine zıt karakterdeki iki kız kardeşin öyküsünü anlatmakta, karakterleri bir kıyamet atmosferi içine yerleştirerek, dünyanın yok oluşuna verdikleri tepkileri analiz etmektedir. Kız kardeşlerden biri olan ve melankolik bir karakter olarak tanımlanan Justine, bu çalışmanın ana konusudur. Trier, Justine'i melankolinin tarihsel süreç içerisinde var olan tüm tanımlarını kendinde barındıran bir karakter olarak kurgulamış, onu kimi zaman hasta, kimi zaman günahkâr ve nihayetinde bilge bir kadın olarak resmetmiştir. Çalışma sırasında dramatik çözümlemenin önemli bir parçası olan üç boyutlu karakter analizi yöntemi kullanılarak, Justine'in fiziksel/biyolojik, ruhsal ve sosyal/kültürel özellikleri, kendisine özgü duygu, davranış ve tepkileri, diğer karakterlerle ilişkileri, yönetmenin karakteri betimlemede rol oynayan sinematografik seçimleri ve başvurduğu referanslar incelenmiştir. Çalışmanın amacı Trier'nin melankoliye bakış açısını ortaya koymaktır.

Abstract

Melancholia was first discussed by Ancient Greek philosophers, as a state of detachment from the world and a pessimistic mood, attributed to the increase in black bile in the body, and treatment methods were investigated. Melancholia, initially viewed as a condition that led to laziness (acedia), one of the seven deadly sins, and was negated in the Early Medieval period. However, it gained a privileged status in the Late Medieval period—under the influence of the Renaissance—when melancholics came to be seen as geniuses seeking to understand divine order and nature. During and after the Age of Enlightenment, societies began to be governed by rational principles instead of religious beliefs, and as a result of the rapid development of medical science, melancholia tended to be seen as a disease that prevented people from participating in production. Although the view that accepts melancholia as a type of depression has been dominant throughout the period to date, there are also philosophers and scientists who continue to associate this mood with genius and creativity. Lars von Trier's 2011 film *Melancholia* tells the story of two sisters with opposite characters, placing them in an apocalyptic setting to explore their psychological responses to the end of the world. Justine, one of the sisters and described as a melancholic character, is the main subject of this study. Trier constructs Justine as a character who embodies historical conceptions of melancholia—depicting her at various points as a sick woman, a sinner, and ultimately a figure of wisdom. Employing the three-dimensional character analysis method, the study examines Justine's physical/biological, spiritual, and socio-cultural

“ Atıf | Citation: Tınaz, P. & Tınaz, I. E. (2025). Lars von Trier sinemasında melankolinin görünümüleri: Hastalık, günahkârlık ve bilgelik üçgeninde bir kadın – Justine. *Filmvisio*, (5), 87-114. <https://doi.org/10.26650/Filmvisio.2025.0003>

© This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

© 2025. Tınaz, P. & Tınaz, I. E.

✉ Sorumlu Yazar | Corresponding author: Pınar Tınaz pinartinaz@fbu.edu.tr

traits; her emotions, behaviors, and relationships; and the director's cinematographic choices and intertextual references that contribute to her characterization. The aim of the study is to reveal Trier's perspective on melancholy.

**Anahtar
Kelimeler**

Lars von Trier · melankoli · Depresyon Üçlemesi · Avrupa Sineması · kadın karakterler

Keywords

Lars von Trier · melancholia · Depression Trilogy · European Cinema · female characters

Extended Summary

Melancholia has been studied by many different philosophers and scientists from Ancient Greece to the present day and is generally defined as a mental state characterized by emotions and behaviors such as pessimism, introversion, and isolation from society. Melancholia, which was first discussed by Ancient Greek philosophers, was thought to be a symptom caused by an increase in black bile in the body, and attempts were made to cure it with purifying physical treatments. In the Early Medieval Period, melancholy—associated with laziness, one of the seven major sins in the Christian faith—was defined as a demonic delusion that prevented a person from working. In the Late Medieval Period, with the influence of the Renaissance movement, completely different attributes were added to melancholy. Melancholics who turned inward and meditated were thought to be geniuses who had the ability to connect with the divine. After the Age of Enlightenment, melancholics who isolated themselves from society and were reluctant to participate in the workforce were again classified as an undesirable group. Although the view that accepts melancholia as a type of depression has been dominant in modern psychiatry to date, there are also philosophers and scientists who continue to associate this mood with genius.

Lars von Trier's 2011 film *Melancholia* presents the story of two sisters, one of whom is tightly attached to the world, and the other is a melancholic character who has had problems with adaptation since her early years, in a pre-apocalyptic atmosphere. While Claire tries to add meaning to her life by fulfilling the requirements of bourgeois life, Justine is in deep melancholy. Trier constructed Justine as a "timeless" character who embodies all known definitions of melancholy. Thanks to this fiction, the film presents not only a state of emotion but also an existential state of consciousness to its audience.

The audience, who has information about different periods of Justine's life, first recognizes her as a woman in love who is about to get married. The venue where the wedding takes place, the profile of the guests, and the table rules expected to be followed reveal that she grew up in a bourgeois family and belongs to the upper-middle economic class. In parallel, it is also stated that she works as a copywriter in an advertising company and that she is a successful and creative personality. However, from the first moments of the wedding, it becomes clear that Justine is not very comfortable in this perfect picture and is making an extreme effort to adapt to her surroundings. Justine first presents a profile corresponding to the definition of melancholia in Ancient Greece. She doesn't like crowds and noise, finds the rules to be followed annoying, and tries to calm herself down by being alone in nature, sleeping, and taking a bath with hot water. Her sister and brother-in-law think that she is sick, but her mother believes that Justine has had this adaptation problem since her early years and that it is not an illness but her nature. While most philosophers in Ancient Greece defined melancholy as a disease, philosophers such as Aristotle and Plato associated this mood with genius and saw it as a blessing that led a person to superior understanding.

While Justine's melancholy initially manifests itself through silence and introspection, it evolves into a state compatible with Medieval melancholia later during the wedding. Justine, who begins to express the anger and lust accumulated inside her, argues with her boss and has sex with someone else, knowing that her husband might see it.

The third aspect of melancholy experienced by Justine is a state of ecstasy that allows one to grasp the universal truth through intuition and to reach divine knowledge, which belongs to the Late Medieval Period. As the planet Melancholia approaches Earth, it is seen that Justine first gets rid of the "disease," then leaves behind the "sinfulness" presented by anger and lust, and becomes calm and even finds peace. Extinction is not a terrible end for her. As much as it is painful to exist, it is also comforting to disappear. Moreover, it is not possible to understand what is the end and what is the beginning in the universal plan. She calmly watches her sister's desperate struggle and her

nephew's uneasiness and builds the Magic Cave, the most concrete symbol of her wisdom. Of course, the Magic Cave, which refers to Plato's allegory of the cave, will not be able to save anyone from the apocalypse, but for her sister and nephew, who have never left the cave and have been dealing with shadows throughout their lives, the action that will minimize the pain of facing extinction is to return to the cave.

While Lars von Trier presents all aspects of melancholy with the character of Justine, in the finale he takes her to the highest level of wisdom in a Baroque manner and reveals his perspective on this state of mind. For Trier, melancholy is neither just darkness, nor just indifference, nor just despair. For him, melancholy is the courage to face the most naked state of existence, beyond all these appearances. The pain of extinction can only be relieved by feeling the meaninglessness of existence in one's bones. Moreover, the person who attributes meaning to existence and nonexistence in her own way must also accept her helplessness in the face of divine knowledge and surrender to this mysterious flow—like Ophelia, who threw herself into the water singing songs at the moment of death, or Justine, who met the moment of the collision of two planets without blinking her eyes.

Lars von Trier Sinemasında Melankolinin Görünümleri: Hastalık, Günahkârlık ve Bilgelik Üçgeninde Bir Kadın – Justine

Antik Yunan filozofları tarafından beden-doğa-karakter bağlamında ele alınan melankolinin; bedende kara safra olarak adlandırılan salgının fazlalaşması ile ortaya çıktığı düşünülmüş ve fiziksel yöntemler ile tedavi edilmeye çalışılmıştır (Akın, 2014, s. 115). Erken Orta Çağ'da kişiyi yedi büyük günahtan biri olan tembelliğe (acedia) ittiği düşünülen melankoli hâli, 16. yüzyıl ve sonrasında, Aziz Pavlus'un dünyanın acılarıyla karşılaşmanın insanı Tanrı'ya yaklaştıracacağı inancına yaslanan kutlu bir hüzne evrilmiş ve vecde geçişin tek yolu olarak tanımlanmıştır (Huizinga, 2019, s. 41). Geç Orta Çağ'da, Rönesans'ın da etkisiyle melankoliklere bambaşka özellikler atfedilmiş, ilahi düzeni ve doğayı anlamaya çalışan seçkin karakterler oldukları fikri ağır basmış; Aristotelesçi bir tavır ile melankoliklere saygı duyulmuştur (Huizinga, 2019, s. 43). Aydınlanma Çağı ile birlikte, toplumlar dinsel inançlardan ziyade, rasyonel ilkeler ile yönetilmeye başlanmış ve bu noktada melankoliklerin tanımlanmasında da radikal değişimler yaşanmıştır. Topluma uyum sağlamakta zorlanan, iş gücüne katılmayan bu insanlar, düzeni bozan, kaynakları boşa tüketen 'anormal' kişiler olarak görülmüşlerdir. Önce İngiltere'de, daha sonra diğer Avrupa ülkelerinde melankoliklerin de içinde bulunduğu ruh sağlığını yitirmiş kişilerin yatırıldığı hastaneler, bakımevleri açılmaya başlanmıştır. Delilik artık bireysel bir hastalık, günahkârlık veya dahilik ile ilişkili değildir; başlı başına toplumsal bir sorundur (Teber, 2009, s. 222). Psikiyatri bilimi, Aydınlanma Çağı'nın sonlarında hızla gelişmiş, ruh ve beden ayrışması tamamen ortadan kalkmış, ruhsal hastalıkların mutlaka bedensel bir nedeni olacağı görüşü hâkim olmuştur. Depresyona evrilmeye başlayan melankolinin nedeni beynin yapısal veya işlevsel bozukluklarına veya kansız kalmasına bağlanmıştır (Teber, 2009, s. 231). Sigmund Freud, 1917 tarihli *Yas ve Melankoli* adlı makalesinde, belirtiler açısından benzerlik

gösteren ancak farklı oluşum dinamiklerine sahip bu iki durumu karşılaştırmış, her ikisinde de bir kaybın acısı söz konusuysa, bu acıyla başa çıkma süreçlerinin farklı işlediğini ifade etmiştir (Freud, 2021, s. 10). Yası bir kayıp karşısında yaşanan normal bir süreç olarak tanımlayan Freud, melankolinin patolojik bir durum olduğu görüşündedir (Özkan ve Baltacı, 2020, s. 323).

Aydınlanma Çağı sonrasında melankoliyi ilham ve deha ile ilişkilendiren düşünür ve bilim insanları da bulunmaktadır. 19. yüzyılın önemli düşünürlerinden Søren Kierkegaard melankoliyi “Ruhun histerisi” olarak tanımlarken, Freud ile benzer şekilde, yasta neyin kaybedildiği açıkça ortadayken, melankolide bu kaybın ne olduğunun tam olarak anlaşılamadığı üzerinde durur. Bu durumda acının sürekliliği söz konusudur (Kierkegaard, 2013, s. 34). Ancak Kierkegaard için bu dinmeyen acı ve umutsuzluk, insanı hayvanın üzerinde bir konuma yerleştiren ayrıcalıklı bir zihinsel durumdur (Kierkegaard, 1997, s. 27). Walter Benjamin için de melankoli iyileştirilmesi gereken bir hastalık değildir. Melankoli dünyaya yönelik bir ruh hâli, bir algılayış biçimidir (Ferber, 2016, s. 3). Melankoliyi anne kaybı ile ilişkilendiren ve bireysel olmanın ötesinde, sosyal ve kültürel dinamiklerin bir yansıması olarak gören Julia Kristeva, *Kara Güneş* adlı eserinde melankoliyi “Görünmez ve ağır ışınlarıyla kim bilir hangi yolunu kaybetmiş gezegenden gelip insanı yere, yatağa, dilsizliğe, vazgeçişe saptıran kara bir güneş” olarak tanımlar. Ancak bu güneş, hâla güneştir ve kişiyi yaratıcı kılan bir gücü vardır (Kristeva, 2009, s. 11). Konuyu toplumsal cinsiyet bağlamında ele alan Judith Butler ise melankoliyi kişinin içinde yaşadığı toplumun normlarına uyma zorunluluğu ve saklı kalan arzularının yarattığı çatışma ekseninde ele alır (Seven, 2024, s. 153).

Sinema alanındaki ayrıkçı çalışmaları ile dikkat çeken, hatta çoğu zaman provokatif tavrı nedeniyle eleştirilere maruz kalan Danimarkalı yönetmen Lars von Trier, Endüstri Devrimi sonrasında yeniden şekillenen modern dünyanın handikaplarını sert bir üslupla ele alır ve seyircisine görmekten pek de haz almayacağı aynalar tutar. Öncülük ettiği *Dogma 95* akımı manifestosu¹ ile şekillenen biçimi de, içerik kadar sıra dışı ve harekete geçiricidir. 2011 yapımı *Melankoli (Melancholia)*, Lars von Trier’in “Depresyon Üçlemesi”nin ikinci filmidir. İlk film *Deccal (Antichrist)* 2008’de, üçlemenin son eseri olan ve iki bölümden oluşan *İtiraf (Nymphomaniac)* ise 2013’te çekilmiştir. Yönetmen bu üçlemede, ölümlü olduğunun bilincinde olan insanın yaşamın anlamsızlığı karşısındaki çaresizliğini ele almış, depresyonun dünyevi ve ruhani katmanlarını oldukça geniş referanslar ile donatarak irdelemiştir.

¹Manifesto, Lars von Trier ve Thomas Vinterberg tarafından yazılan “The Vow of Chastity” (Erdem Yemini) başlığı altındaki on maddeden oluşmaktadır. 1. Çekimler stüdyo dışında yapılmalıdır. Sahne donanımı ve setler içeri taşınmamalıdır. 2. Ses, kesinlikle görüntülerden ayrı olarak üretilmemelidir ya da tersi. 3. Kamera, elde taşınıyor olmalıdır. Elde taşınan kamera ile elde edilecek hareketlilik ya da hareketsizlikler serbesttir. 4. Film, renkli olmalıdır. Özel ışıklandırma kullanılamaz. 5. Optik numaralar ve filtreler kesinlikle yasaktır. 6. Film, gelişigüzel aksiyon içermemelidir. 7. Zamansal ve coğrafi yabancılaştırmalar yasaktır. 8. Tür filmleri kabul edilemez. 9. Film formatı 35 mm olmalıdır. 10. Yönetmen, jenerikte belirtilmemelidir (Stevenson, 2005, s. 100).

Bu çalışmaya konu olan *Melankoli* birbirinden farklı karakter özelliklerine sahip iki kız kardeşin ilişkisi üzerine kuruludur. Film, kardeşlerin isimlerini taşıyan (Justine ve Claire) iki ana epizoda bölünmüş, prolog kısmında ise filmde ele alınacak temel fikirler, görsel düzenlemeler ve müzik aracılığı ile seyirciye sunulmuştur. Film evreni, dünyanın tahmin edilemez bir gök olayı ile yok oluş arifesini betimler ve Justine ile Claire'in bu yok oluş karşısında verdikleri tepkilere odaklanır. Küçük yaşlardan beri içinde yaşadığı topluma uyum sağlayamayan, bu uğurda gösterdiği her çabada daha da yorgun düşen ve melankolinin derinliklerine gömülen Justine ve burjuva düzeninin kendisinden beklentilerini yerine getirerek fiziksel dünyaya sıkı sıkıya bağlanan ablası Claire'in öyküsü, gezegen sona yaklaştıkça tamamen zıt yönde ilerlemeye başlar. Justine için dünya, arkasından ağlanması gereken bir yer değildir; insan tarafından çoktan tahrip edilmiş, can çekişen bir gezegendir ve ölüm hiç kuşkusuz tüm acıları sonlandıracaktır. Başından beri dünyanın ruhu (anima mundi)² ile bağlantı hâlinde olan, dünyanın acısını içinde duyumsayan Justine, bu yok oluşu git gide artan bir coşkuyla karşılar. Claire içinse durum çok farklıdır. İnsanı evrenin merkezine yerleştiren tavrı ile Claire, dünyanın acılarını duyumsamaktan çok uzaktır. Başlangıçta topluma uyumu zorlaştıran bir hastalık olarak sunulan melankoli, dengeler değiştikçe arınmanın sancılı bir evresine, hatta mutlak olanla yoklukta birleşmenin vecdine dönüşür.

Bu çalışmanın amacı, Justine karakterini inceleyerek, bir auteur yönetmen olarak Lars von Trier'nin melankoliye bakış açısını çözümlemektir. Öncelikle melankolinin farklı dönemlerde nasıl tanımlandığı araştırılmıştır. Tarihsel süreç, bu çalışmaya özel olarak; Antik Yunan, Orta Çağ, Geç Orta Çağ, Aydınlanma Çağı ve Sonrası olarak dört ana başlıkta incelenmiştir. Çalışma sırasında, dramatik çözümlemenin önemli bir parçası olan üç boyutlu karakter analizi yönteminden faydalanılmıştır (Foss, 2016, s. 128-129). Yöntem dahilinde karakter, fiziksel/biyolojik, ruhsal ve sosyal/kültürel özellikleri, kendisine özgü duygu, davranış ve tepkileri ve diğer karakterlerle ilişkileri çerçevesinde analiz edilmektedir (Yanat Bağcı, 2021, 153). Çalışmada yönetmenin karakteri tanımlamaya yönelik sinematografik seçimlerine (çekim açısı, ölçek, hareket, mizansen vb.) ve esere yerleştirdiği sanat tarihi ve felsefe referanslarına da değinilmiştir.

Antik Yunan'da Melankoli ve Kara Safra

Bugün genel çerçevede depresif bir duygu durumunu ifade etmek amacıyla kullanılan 'melankoli' kelimesi, Yunanca Melan-Mélan (kara, koyu, iç karartıcı, uğursuz) ve Holí - Χολή (öfke, kin, safra) anlamına gelen tıbbi bir tanımlamayı işaret etmektedir (Çelgin, 2010, s. 420). Kelimenin bütünleşik anlamı kara safradır ve ilk defa Hipokrates tarafından oluşturulmuş, *Corpus*

²Anima Mundi, dünyanın üzerindeki canlı-cansız tüm varlıklardan bağımsız olarak, kendi başına yaşayan bir organizma olduğu fikrini ifade eder. Platon'dan bu yana tartışılan bu fikir, teozofide de kendisine yer bulmuştur (Gökhan, 2013, s. 25).

Hippocratism'un en erken derlemesi olarak kabul edilen, M.Ö. 5. yüzyıl tarihli *De Aeribus Aquis Locis* (Hava, Su ve Yerler Üzerine) başlıklı kitapta kullanılmıştır (Akın, 2014, s. 115). Hipokrates'e göre kara safra, salya, kan ve sarı safra ile birlikte bedeni yöneten dört ana sıvıdan biridir (Teber, 2009, s. 102). Endişe bozukluğu ve hüznün ile belirginleşen melankoli, bedenin günlük işlevlerinde yavaşlama, toplumdan izole olma isteği, konuşma yitimi, dalgınlık, korku nöbetleri gibi belirtiler ile tanımlanmaktadır ve bedendeki kara safra üretiminin dengesiz boyutlarda olması ile bağlantılıdır. Vücutta anormal biçimde çoğalan kara safra kurumakta, acılaşmakta ve zehirli hâle gelmekte, bu da hastanın mizacında negatif bir etki yaratarak onun "kara safralı" yani melankolik olmasına neden olmaktadır (Teber, 2009, s. 100-101). Antik Yunan'da melankoli Asklepios Kültü ile iyileştirilmeye çalışılır.³

Aristoteles *Mizaçlar* öğretisinde, temel elementler olarak tanımlanan ateş, su, toprak ve havayı niteliklerine göre sınıflandırmış buna göre, ateşi sıcak ve kuru, havayı sıcak ve nemli, suyu soğuk ve nemli, toprağı ise soğuk ve kuru olarak belirlemiştir. Bu sınıflandırma Aristoteles sonrasında Efesli Rufus ve Arateus tarafından geliştirilmiş, Bergamalı Galenus da insan vücudundaki temel salgıları benzer şekilde sınıflandırmıştır. Ona göre kan sıcak ve nemli, sarı safra sıcak ve kuru, kara safra soğuk ve kuru, salya ise soğuk ve nemlidir. Yaptığı çalışmalar sonucunda melankoli ile ilişkili görülen kara safranın dengede kaldığı sürece faydalı, dengesi bozulduğu noktada ise yıkıcı bir hâl alacağını vurgulamıştır (Akın, 2014, s. 95).

Bu dönemde melankolinin bir hastalık olarak görüldüğü açıktır ancak bu hastalığın yaratıcılık ve deha ile ilişkisi üzerinde de durulmuştur. Aristoteles tarafından doğrudan melankoliden yana acı çeken kişi olarak işaret edilen Herakles, Hera'nın kendisine verdiği bir ceza ile mani krizleri geçirmeye başlamış, bu krizler sırasında ailesini öldürmüş ve pişmanlığından kurtulmak, arınmak için uzun bir mücadele vermiş ancak sonunda intiharı seçmiş melankolik bir yarı tanrıdır (Cömert, 2010, s. 106-114). Benzer şekilde Antik Yunan tragedyaları içindeki Bellerophones, Aias, Agamemnon gibi hezeyanlar yaşayan, çalkantılı ruh durumları olan, kaygılı, öfkeli, dik dik bakan ve her an saldırıya hazırlıklı tedirgin duruşları ile tasvir edilen güçlü karakterler, Aristoteles'in melankolik yapı hakkındaki olumlu yaklaşımına zemin hazırlamıştır (Akın, 2014, s. 156). Platon ise melankolik karakterlerin yaşadığı mani ataklarının tanrılar tarafından verilmiş bir durum olduğunu savunmuş ve melankoliyi saf delilikten ayırtmıştır (Akın, 2014, s. 146).

³Asklepios kültü içinde, özellikle termal su kaynaklarına yakın bölgelerde inşa edilen Asklepieion tapınaklarında, bedensel ve ruhsal temizlik ve arınma hedeflenmektedir. Burada en dikkat çeken uygulamalar, oruç yahut diyet uygulamak, yağ ile bedeni ovma ve derin uyku hâline geçmektir. İnsanların uykudayken tanrılardan şifa alacağına inanılmaktadır. Görülen rüyaların istenen şifa adına birer öneri niteliğinde olduğu kabul edilmektedir (Alakuş, 2021, s. 569).

Acedia Günahı ve Erken Orta Çağ'da Melankoli

Melankoliyi bedensel bir hastalık olarak Antik dünyadan miras alan Orta Çağ için, ana şekillendirici olan Hristiyanlık, beden ve ruhun iki farklı kavram olarak ele alındığı bir temele dayanmaktadır. Platoncu bir yaklaşımla beden dünyaya, ruh Tanrı'ya aittir (Kaya, 2013, s. 173). Bedenin hastalanması normal karşılanır. Hatta hastalığın Tanrı'nın uygun gördüğü bir sınav olduğu düşünülür. Ancak ruhun hastalanması doğrudan Şeytan'ın işi olarak yorumlanır (Düzgüner, 2013, s. 257). Hristiyanlık, İsa'yı örnek alan bir hayat sürmek üzerine inşa edilmiştir. İsa'nın dünyevilikten uzak, ilahiliğe yakın olma doktrini, günaha dair yorumların şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. İlahi doğrulara (aversio) tutunmak ve dünya malından (conversio) uzaklaşmak makbuldür ve inançlı bir kişinin özgür iradesi ile doğru kararı vermesi beklenir (Casagrande, 2012, s. 317). Hristiyanlıkta Platon'un ideal hayat anlayışı ve meditasyona verdiği değer miras alınarak şekillenen dua yöntemleri ile tefekkür başat öğe hâline gelmiş, ruhun ancak tefekkür yoluyla dünyevi düşüncelerden arınıp kurtuluşa ereceği yorumu yapılmıştır (Tural, 2017, s. 259). Böylelikle Doğu'da hâkim olan asketizm⁴ ve çilecilik formundaki ibadet şekli ortaya çıkmıştır. Kendisini Tanrı'ya adanmak üzere yola çıkan keşişin, dünyadan tamamen uzaklaşıp, günahattan uzak durmayı hedefleyen asketik yaşam şekli içinde, yedi büyük günahattan biri olan acedia (tembellik) ile yüz yüze kalması olasıdır. Çok katmanlı bir kavram olan acedia, tembelliğin yanı sıra, ihmal, savsaklama, önem vermeme, kayıtsızlık, duyarsızlık, üzüntü, acı gibi anlamları da içerisinde barındırmaktadır (Çelgin, 2010, s. 32).

Antik Yunan'dan Orta Çağ Hristiyanlık anlayışına doğru ilerleyen süreç içinde melankolinin tedavi edilebilir bedensel bir hastalık olmakla başlayan, zaman zaman dâhilere özgü bir ruh hâli olarak kabul gören, sonrasında ise şeytani bir günaha evrilen yolculuğu oldukça ilginçtir (Starobinski, 2007, s. 224). Starobinski, acediayı tarif ederken şu ifadeleri kullanmaktadır: "Acedia, bedensel bir ağırlık, yavaşlama, hiçbir şey yapmama, kurtuluşa dair tam bir umutsuzluktur... Acedia, içsel konuşma ve ibadet yetimizi yok eder. Varlık dilsizleşir, içine kapanır ve dış dünyayla iletişimi reddeder" (Starobinski, 2007, s. 225).

Johannes Cassianus ise iç sıkıntısının gün içinde hep aynı saatte gelen bir ateşlenme hâli ile ortaya çıktığını, kişinin bir kaçma arzusu içine girmesine, karanlığa, uyumaya ve yalnız kalmaya eğilimli olmasına sebebiyet verdiğini açıklamaktadır (Akın, 2014, s. 190). Benzer biçimde Evagrios Ponticus çileci münzevilerin güneşin yükseldiği öğle saatlerinde içine düştükleri acedia hâinden,

⁴Asketizm, ruhun manevi kötülüklerden arındırılması amacıyla, meşru şeylerden dahi feragat edilip, dünyadan el etek çekerek günahlardan uzak durma hedefini ifade eder. Cinsel yönden iffeti koruma, perhiz, mal edinmeme, meditasyon ve sürekli ibadet hâinde olma yoluyla Tanrı'nın sevgisine ulaşmayı gaye edinen bir çaba olarak kabul edilir (Çetin, 2020, s. 317).

başlarına musallat olan öğle şeytanını sorumlu tutmuş, bu ifade teolojik literatüre ‘acedia demonu’ kavramını yerleştirmiştir (Akın, 2014, s. 180).

Orta Çağ Avrupa manastır sisteminin kurucusu olarak kabul edilen Aziz Benedikt, 516 yılında yazdığı ve Avrupa manastırlarının neredeyse tamamında kullanılan *Regula Benedicti* (Benedikt Kuralları) metni ile asketik ibadet şekline yeni bir yorum getirmiştir. Temel anlamda “Ora et Labora / Dua et ve çalış” düsturu üzerine inşa edilmiş olan bu manastır sistemi, çalışmayı da bir ibadet olarak yorumlamakta, aylıklığa izin vermemektedir (Taşpınar ve Güzeldal, 2020, s. 40). Bu aşamada artık keşişlerin acedia demonlarının tuzağına düşerek melankolik olma riskleri en aza indirgenmiştir. Bu dönemden sonra çöl, orman, kayalık gibi toplumdan uzak yerlerde, tek başına yaşayan keşiş formu, istisnalar olmakla birlikte, yavaş yavaş yerini manastıra bağlı keşişliğe bırakmıştır.

Orta Çağ’da yedi günahın biri olan acedia ile ilişkilendirilen melankolinin, yine yedi sakramentten⁵ biri ile çözüme ulaştırılabileceği düşüncesi hakimdir. Bu da melankoliyi, şeytanın alt edilmesi için bir vesileye dönüştürmüş, melankoliklere özel bir konum kazandırmıştır.

Papa Gregorius, Latin dünyası içinde dinî yapıyı oluştururken, Hieronymus tarafından Yunan- cadan Latinceye yapılan İncil çevirisinde acedia kelimesi yerine “taedium” tercih edilmiştir. Acedia daha çok bıkkınlık, yoksunluk anlamlarını ifade eden bir kavramken, taedium hüznün, keder anlamını da taşımaktadır. Bu tercihin nedeni, acedia günahının artık sadece münzevi keşişlere musallat olan bir öğle demonu değil, daha geniş çerçevede her inançlı kişinin karşılaşılabileceği bir durum hâline gelmiş olması olarak yorumlanmıştır (Akın, 2014, s. 199). Burada elbette ki yaşanan siyasi olayların etkisi büyüktür. Batı Roma İmparatorluğunun siyasi bütünlüğünün bozulması, halkların göçleri gibi hareketlilikler nedeniyle Latin dünya insanı kendisini buhranlı, korku içinde ve hayatı sorgulayan bir durumda bulmaktadır. Dünyevi bir melankoliye karşı ilahi bir savaşı öngören Pavlus için yaşanan hüznün, bir noktada ayrıştırılmış ve üzerine Aristoteles benzeri bir olumlama yüklenmiştir. Bu durumda Hristiyanlığın ilk yılları ile erken Orta Çağ insanı, acı ve hüznün ortak paydasında buluşur. Öte taraftan, Orta Çağ insanı için melankolik durumun sadece din ile ilişkilendirilen karakteri zayıflamış, yerini dünyeviliğe duyulan kuşkulu ve kederli bir bakışa bırakmıştır (Huizinga, 2019, s. 44).

⁵Hristiyanlıkta Yedi Kutsal Ayin: Vaftiz (Kutsal su ile takdis), Evharistiya (Ekmek – şarap ayini), Krizmasyon (Kutsal yağ ile kuvvetlendirme), Tövbe (Günahları itiraf etme, pişmanlık gösterme, af dileme), Ruhbanlık (Kendini Kilise’ye hizmete adama), Son Yağlama (Ölüm anında kutsal yağ ile takdis) ve Evlilik (Tanrı adıyla birleşme) (Seyfeli, 2021, s. 333)

Geç Orta Çağ: Melankolinin Deha ile İlişkisi

Robert Burton, 1621 yılında yazdığı *Anatomy of Melancholy (Melankolinin Anatomisi)* adlı eserde, melankoliyi tarihsel süreç içerisinde inceledikten sonra, eleştirel bir bakış açısıyla aşk melankolisi ve dinsel melankoli olarak ikiye ayırmaktadır. Ona göre, zorunlu yalnızlık ile seçilmiş bilinçli yalnızlık arasında da önemli bir ayrım vardır. Seçilmiş bir yalnızlık içinde, Tanrı vergisi olan hayal gücünün olağanüstü sonuçlar yaratabilecek olduğunu savunmuş, melankoliklerin de bu hayal gücüne sahip olduğunu belirtmiştir (Burton, 2009, s. 157).

Ficino (1433-1499), *Yaşam Üzerine Üç Kitap* (1489) adlı temel eserinin giriş paragraflarında, melankolinin kara safrası ile ilham, yüce ruh hâli ve dehanın başardıkları arasında bir bağlantı kurmuş (Karbay, 2015, s. 70), bilgiye ulaşmak için içe dönmenin önemini vurgulamış, kişinin dışsal her şeyden soyutlanarak kendi merkezine, dolayısıyla evrenin merkezine odaklanması gerektiğini belirtmiştir (Ficino, 2007, s. 146). Ficino, insanı ilahi akla katılan ve bir bedeni kullanan rasyonel ruh olarak tanımlamakta, insanı Tanrı ile dünya arasındaki bağlantı halkası konumuna yerleştirmektedir. Bu aşamada insan evrenin merkezi olmuştur (Panofsky, 2012, s. 225). Kara safranın verdiği sıkıntıya en çok maruz kalanların filozoflar olduğunu ifade eden Ficino, Aristoteles'in melankolik deha yorumunu yinelemektedir. "Kendini sürekli ve yoğun bir biçimde ilahi olanı incelemeye veren ruh bununla öylesine beslenir ve güçlenir ki, bedeninden ayrılır ve geride kalan beden çözülür" diyerek, melankolik hâlin ruhta yarattığı yükselişe dikkat çekmektedir (Ficino, 2007, s. 147).

1510 yılından itibaren hümanist düşün literatürüne girmeye başlayan Agrippa imzalı *Occulta Philosophia (Gizli Felsefe)* metinlerinde melankoli, homojen bir karışım olarak yorumlanmış; mikro kozmik olan bu karışımın, makro kozmik olaylara göre şekillenerek üç büyük kümede yoğunlaştığı ifade edilmiştir (Teber, 2009, s. 40). Söz konusu kümeler, hiyerarşik düzen içinde şu şekilde sıralanmaktadır:

1. Grup (Melancholia Imaginationis): Bu gruptaki melankoliklerin imgelem güçleri yüksektir ve yaratıcı etkinlikler içindedirler (resim, mimari, teknik yaratım vb).
2. Grup (Melancholia Rationis): Bu gruptaki melankolikler doğa bilimleri, biyoloji, tıp ve politikaya eğilimlidir. Doğayı ve evrenin düzenini anlamak isterler.
3. Grup (Melancholia Mentis): Bu gruptaki melankolikler tanrısal gizemi anlamaya, sezinlemeye odaklanırlar. Din ve felsefe ile ilgilenirler (Teber, 2009, s. 40).

Bu ayırım, melankolinin getirdiği hüznün ve derin düşüncelere dalma eylemini tamamen meşrulaştırmış, bir günah olmaktan çıkartmış ve üretime hizmet eden bir seçim olarak tanımlamıştır.

Orta Çağ boyunca eylemde bulunarak üstesinden gelinebileceğine inanılan melankoli ya da acedia günahı, artık eylemin yaratıcısı, bilginin kaynağına ulaşmanın en belirgin yolu olarak görülmeye başlanmıştır.

Dengesiz, hastalıklı, hatta deli olarak tanımlanan melankolik kişiliklerin 16. yüzyıl yazınında sıklıkla başkarakter olarak ortaya çıkması, Barok döneme özgü yeni bir melankoli kurgusunun doğmasına neden olmuştur. Geleneksel melankoli kavramından kopuş gerçekleşmiş, yaşamın fani ve nafile oluşunu anlatan “vanitas” tanımı, melankoli ile birlikte anılmaya başlanmıştır (Akın, 2014, s. 457). Shakespeare’in Prens Hamlet karakteri, meşhur sorgulayışı olan “Olmak ya da olmamak işte mesele tam da bu” cümlesi ile bilge ve melankolik bir filozof portresi çizmektedir. Melankolinin, 16. yüzyılın son çeyreğinden itibaren, kişiyi var oluşu sorgulamaya yönlendiren bir içe dönüş olarak görüldüğü, bu noktada intihar eyleminin de yaşamdan kaçış değil, yaşamın bilinçli reddi olarak algılandığı belirginleşmektedir (Akın, 2014, s. 462).

Aydınlanma Çağı ve Sonrası: Toplumun Safrası Deliler

18. yüzyıla gelindiğinde, toplumların artık dinsel inançlara değil, rasyonel ilkelere bağlı kalınarak yönetilmeye başlandığı görülmektedir. Pozitif bilimin hızla gelişmesi, kentlerde nüfusun artması, dinsel otoritenin ve monarşinin sorgulanmaya başlanması Avrupa toplumlarını hızla dönüştürmektedir. Bu yeni düzen içinde topluma uyum sağlamayan ve üretime katılmayanlar dışlanmaya; önce genel hastanelerde, daha sonra ise psikiyatri kliniklerinde toplanmaya başlanmıştır (Foucault, 2017, s. 554). Önce İngiltere’de kabul gören, ardından çoğu Avrupa ülkesine yayılan bu anlayış, sadece ruh sağlığı bozuk olanları değil, dilencileri, alkolikleri, evsizleri, işsizleri, isyankarları; her anlamda uyum sorunu yaşayanları da kapsamaktadır. Deli sınıfında görülen melankolikler, artık toplumun safraları arasındadır.

18. yüzyılda ruhsal ve zihinsel hastalıklar ‘delilik’ başlığı altında, tek kalemde incelenirken, 19. yüzyılda, çıkış noktası aynı olsa bile görünüşleri ve tedavi yöntemleri farklı olan rahatsızlıklar olarak görülmeye başlanmış, bu anlamda ilk kategorizasyonlar psikiyatri biliminin öncülerinden Philippe Pinel ve öğrencisi Jean-Étienne Esquirol tarafından gerçekleştirilmiştir. 20. Yüzyılın başlarında ise ruhsal ve zihinsel hastalıklar, sebebi ve görünüşleri farklı olan ana kategorilere ve bu kategorilere bağlı alt başlıklara ayrılmaya başlanmıştır. Melankoliyi Manik Depresif Psikoz başlığı altında değerlendiren Emil Kraepelin, ruhsal rahatsızlıkların beyinde meydana gelen patolojiler ile bağlantılı olabileceğini savunmuştur (Hochmann, 2013, s. 63).

Bu dönemde melankoliyi bir hastalık olarak görmeyen, Geç Orta Çağ anlayışını koruyarak, bu ruhsal durumu yaratıcılık, deha ve ahlak ile ilişkilendiren Kierkegaard, Kant, Schopenhauer,

Benjamin gibi düşünürler de bulunmakla birlikte, melankolinin patolojik bir durum olduğu fikri başattır. Freud, 1917 tarihli *Yas ve Melankoli* adlı makalesinde, yasın sevilen bir kişinin ya da bir idealin kaybına verilen normal bir tepki olduğunu ifade eder (Freud, 2021, s. 10). Yas sürecinde ego, kaybı deneyimledikçe, libido yavaş yavaş bu nesneyle olan bağlarını çözer ve başka nesnelere yönelebilecek şekilde özgürleşir (Freud, 2021, s. 11). Melankolide ise benzer bir kayıp yaşanmasına rağmen, kişi neyi kaybettiğini tam olarak bilemeyebilir ya da bu kaybın kendisinde yarattığı eksikliği kavrayamayabilir (Freud, 2021, s. 11). Bu durumda libido, kayıp nesnenin yerini alacak başka bir nesneye yönelmek yerine, egoya geri çekilir. Ego, vazgeçilen nesneyle özdeşleşir; böylece kaybedilen nesneyle birlikte ego da yara alır (Freud, 2021, s. 15). Freud’a göre melankolik kişi, egosunu değersiz, yetersiz, ahlaken aşağılık olarak görür ve kendini acımasızca eleştirir. Freud bu durumu şöyle açıklar: “Yasta dünya fakir ve boş olmuştur. Melankolide ise böyle olan egonun kendisidir” (Freud, 2021, s. 12). Freud melankolinin ayırıcı özelliklerini şöyle sıralamaktadır; “Acı veren derin bir keyifsizlik, dış dünyaya yönelik ilginin kaybolması, sevme becerisinin yitirilmesi, her türlü etkinliğin ketlenmesi ve benlik saygısının, özgüvenin zayıflaması. Bu zayıflama kendini suçlama, kötüleme ve azarlama şeklinde dışa vurulur ve hezeyanlı cezalandırılma beklentisine kadar varır” (Freud, 2021, s. 10).

Kişinin kendisini değersizleştirmesi, onun gibi birine sevgi ve ilgi gösterdikleri için yakınlarına; eşe, arkadaşlara, aile bireylerine acımasına ve zaman zaman düşmanca davranmasına neden olabilir. Ayrıca uykusuzluk, yemeden içmeden kesilme, zararlı davranışlara yönelme ve hayatta kalma güdüsünün zayıflaması gibi bedensel sağlığı tehdit eden durumlara yol açabilir (Freud, 2021, s. 12).

Melankoli üzerine çalışan bir başka bilim insanı olan Julia Kristeva, *Kara Güneş Melankoli ve Depresyon* adlı eserinde melankolinin tedavi edilmesi gereken bir hastalık olup olmadığını sorgulamaktadır. Freud’un kayıp nesnenin ardından tutulan yas ve nesnenin yerine yenisi konmadığında libidonun egoya geri çekilmesi dinamiğini kabul etmiş ancak toplumsal cinsiyet bağlamında tekrar ele almıştır. Kristeva’ya göre melankoli, bireyin ilk kaybı olan anne memesi ya da kucağına duyulan yası, bu kaybın ardından kendiliğini de yitirmiş olmanın hüznünü ve acısını ifade eder (Seven, 2024, s. 169). Kristeva bu kopuşun ve yerine yeni bir erotik nesne yerleştirme sürecinin kız çocuklarda, erkek çocuklara göre çok daha zorlu olduğunu düşünmekte, bu noktada melankoli ve kadın arasında daha sıkı bir bağ kurmaktadır (Kristeva, 2009, s. 43-45). Melankolinin açıklanamayan hüznünü ise bu kaybın, çocuğun henüz sembolleştirme ve dile dökme kapasitesine sahip olmadığı çok erken bir dönemde, yani bebeklikte yaşanmasına bağlar. Kristeva, melankoliyi

tanımlarken şu ifadeyi kullanır: “Kendini anlamlandırmayı başaramayan ve anlamını yitirdiği için yaşamı yitiren dipsiz bir ıstırap” (Kristeva, 2009, s. 227).

Kristeva gibi, Judith Butler’ın çalışmaları da melankoliye sadece bireysel değil, toplumsal bir perspektif ile yaklaşılmasını sağlamıştır. Butler melankoliyi toplumsal cinsiyet bağlamında ele almış, kimlik oluşumu sırasında toplumsal cinsiyet normlarına uymayan yasaklanmış arzuların bastırılması ve içselleştirilmesi sonucunda ortaya çıkan, kişinin hem kendisi hem de çevresi ile ilişkilerini belirleyen bir durum olarak tanımlamıştır (Butler, 2014, s. 124).

Psikiyatrik rahatsızlıkların teşhis ve tedavisinde öncü bir kurum olan Amerikan Psikiyatri Birliği (APA), melankoliye ilk kez 1968 yılında yayınlanan DSM-2’de⁶ yer vermiş, rahatsızlığı depresyon başlığı altında, involüsyonel melankoli olarak adlandırmıştır. 1980’de yayınlanan DSM-3’te ise melankolinin majör depresyonun üç alt başlığından biri olduğu görülmektedir. Modern psikiyatri, melankolik depresyonun teşhisinde bazı duygu ve davranışların sıklık, süreklilik ve yoğunluğunu belirleyen ölçekler kullanmaktadır. Hamilton Depresyon Ölçeği (Max Hamilton, 1960), New Castle Ölçeği (M. Roth, 1983), Tanısal Melankoli Ölçeği (Aaron T. Beck, 1988) bu ölçeklerden bazılarıdır. DSM-3’te melankolinin bedensel belirtilerle karakterize olduğuna ve özellikle farmakoterapiye ve elektrokonvülsif tedaviye cevap verdiğine dair bilgiler de bulunmaktadır (Türkçapar, 2004, s. 21).

Tüm Zamanların Melankoliği Justine

Trier, *Melankoli*’nin iki ana karakterinden biri olan Justine’i melankoli kavrayışının tüm katmanlarını içerecek şekilde kurgulamış ve beraberinde, Ficino merkezli bir Yeni Platoncu okuyuş ile iki kız kardeşi, hakikate ulaşmanın iki ayrı yolu olarak işaret etmiştir. Öyle ki, kız kardeşlerin hem kendi iç dinamikleri hem de birbirleri ile olan iletişimlerinde ortaya çıkan çatışmalar, Yeni Platonculuğun önerdiği melankoli kavrayışının görsel temsili niteliğindedir.

Görsel 1

Melankoli (2011), zaman kodu: 00:03:30

⁶DSM (The Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders): Mental Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı.

Görsel 2*Kutsal ve Profan Aşk (Tiziano, 1514)*

Prolog bölümünde kullanılan kız kardeşlerin iki yanda ve oğlan çocuğunun merkezde yer aldığı sahne, Tiziano'nun *Kutsal ve Profan Aşk* tablosunu referans almaktadır. Tablo, çok katmanlı bir anlamsal bütünlük içinde Yeni Platoncu düşüncede aşkın tanımını ve hakikate giden yolun yöntemini sunmaktadır. Platon *Şölen* adlı eserinde Ourania'nın temsil ettiği göksel aşk ile Polymnia'nın temsil ettiği dünyevi hazlara yönelik aşkın karşılaştırmasını yapmakta ve her ikisine de değer atfetmektedir (Platon, 2005b, s. 29). Ficino'ya göre de, her iki aşk biçimi de saygın ve takdire değerlidir (Ficino, 2007, s. 231). İlahi ve beşeri sevgi olarak adlandırılan bu ikili durum içinde kişi yollardan birini araç olarak kullanarak hakikate ulaşmayı amaçlar. Bu aşamada tabloda yer alan giyinik ve çıplak olarak farklı görünümde temsil edilmiş ikiz tipolojideki kadınlar, ikiz Venüsleri işaret etmektedir. İki kadın arasındaki Eros figürü ise hakikate ulaşmadaki aracı, yol gösterici olarak yorumlanmaktadır (Öndin, 2020, s. 76). Filmde göksel aşk ve melankoli, her ne kadar Justine'in şahsında yüceltilmiş olsa da, dünyevi kaygılara tutunarak hayatta kalmayı başaran bir karakter olarak Claire de takdir edilmektedir.

Görsel 3*Melankoli (2011), zaman kodu: 00:04:58*

Görsel 4*Melankoli (2011), zaman kodu: 00:04:18*

Prologda yer alan bu iki görselde de Justine'in göksel aşkı temsil eden doğası belirgindir. Düğünden kaçan gelinin ağaç köklerine dolanması, onun asıl evliliği doğa ile yaptığı (yapması gerektiği) yönünde yorumlanabilirken, gökyüzünden dünyaya inen elektrik akımını kendi bedeninde hissettiği ikinci sahne, dünyeviliğin çok ötesinde; ilahi olanla direkt bağlantı hâlinde olduğunu işaret eder.

Görsel 5*Melankoli (2011), zaman kodu: 00:06:19*

Görsel 6*Ophelia (J. E. Millais, 1881)*

Prolog bölümünün en önemli görsellerinden biri ise W. Shakespeare'in *Hamlet* eserinde yer alan Ophelia karakteri ile Justine arasında kurulan bağı içermektedir. Görsel olarak Millais'nın eserini referans alan sahnede Justine, üzerinde gelinliği ve göğsünde tuttuğu buket ile ölüme teslim olmuş şekilde resmedilmektedir. Oyunda Hamlet'e duyduğu kara sevdanın şiddeti ile akli dengesini kaybeden bir erotoman⁷ olarak çizilen Ophelia için Horatio şöyle der: "Oyunlar dönüyor bu dünyada, Hımmm! Duyuyorum" diyor. Bağrını dövüyor, hınçla otları tekmeliyor. Belirsiz, yarı anlaşılır şeyler söylüyor, saçmalıyor. Ama parça bölük konuşmasını duyanlar, parçaları birleştirip anlam çıkarıyor sözlerinden" (Shakespeare, 2007, s. 164).

Bu ifadeler, kadının zihninin dağınık oluşuna, konuşma bozukluğu yaşadığına, gizli bir takım bilgilere sahip olduğunu düşündüğüne, aydınlanma ve öfke hâli arasında gidip geldiğine işaret etmektedir. Ophelia derenin akıntısına kapıldığında da beklenen tepkileri vermez; şarkılar söylemeye devam ederek ölüm karşısındaki aldırmazlığını ortaya koyar. Hamlet'in annesi Gertrude, Ophelia'nın ölümünü şu sözlerle anlatmaktadır:

"Çeşit çeşit çelenkler yapmış kızcağzı kendine orda. Sarkan dallara çelenklerini asmaya çabalarken, hain bir dal kırılıvermiş. O da çiçekten andaçlarıyla birlikte ağlayan dereye kapılmış. Yanlara açılan etekleri bir süre denizkızı gibi su yüzünde taşımış onu. Eski ezgilerden parçalar okuyormuş hep. Başına gelenden habersiz gibiymiş. Suda hiç yabancılık çekmiyormuş. Ama uzun sürememiş bu durum; Suyu içtikçe ağırlaşan giysileri zavallı kızcağzı tatlı nağmelerinden koparıp, ölümün balçığına çekmiş" (Shakespeare, 2007, s. 184).

⁷ Erotomani, hastanın bir başka kişinin kendisini tutkuyla sevdiğine ilişkin sanrılar geliştirdiği bir sendrom olarak tanımlanmaktadır (Topçuoğlu vd., 1997, s. 61).

Ophelia'nın dengesiz ruh hâli; Antik Dönem melankolisi ile uyumludur. Genellikle karamsardır, kendini toplumdan izole etmekte, günlük işlere adapte olamamaktadır. Zaman zaman karamsarlığı öfkeye dönüşmekte ve mani atakları geçirmektedir. Üstelik ölüme karşı kayıtsız tavrı ile Ophelia, Antik Dönem melankoliklerinin intihara eğilimli doğası ile de uyumludur. Onun ruh hâli, Justine'in filmin ilk epizodunda sergilediği davranışlar ile örtüşür. "Justine" adını taşıyan ilk epizot, Claire ve eşi John'un malikanesinde düzenlenen düğün sekansını içermektedir. Beyaz gelinliği içinde oldukça güzel görünen Justine, ona âşık olduğu her hâlden belli olan nişanlısı Michael ile dünya evine girmektedir. İlk bakışta mükemmel görünen düğün, gelinin tuhaf davranışları ile bir felakete doğru evrilir. Justine, bir neşeli, bir hüznü, bir öfkeli. Yeğenini yatırmaya gittiğinde onun yanında uyuyakalır, kendisini rahatlatmak için sıcak küvette zaman geçirir, golf sahasında amaçsızca dolaşır, çimenlere işer ve gelinliğinin yırtılmasına neden olur. Öfkesini veya karamsarlığını yendiği anlarda düğüne kaldığı yerden devam etmek için aşırı çaba gösterir. Davetliler durumun tuhaflığını ilk sahnelerde anlamasa da Claire, John ve kız kardeşlerin annesi Gaby için Justine'in dengesiz ruh hâli tanıdık. Bu evliliğin büyük bir hata olduğunu düşünen Gaby, Justine'in çocukluğundan beri huzursuz ve tahmin edilemez bir ruh olduğundan bahseder. Her zaman çevresine uyum sağlamakta zorlanmıştır. Ona göre Justine'in gerçekliği budur ve kendisini burjuva yaşamının gerekliliklerine sığdırma çabası boşunadır. Claire, kardeşinin mutlu olması için elinden geleni ortaya koymakta, ancak mutluluğun tanımını Justine'e değil, kendisine göre yapmaktadır. Yakışıklı ve başarılı bir eş, güzel bir düğün, parlak bir gelecek dilemiştir. Ancak tüm bunlar hem fiziksel hem de ruhsal olarak acı çekmekte olan Justine için anlamsız, yorucu ve can sıkıcıdır. Justine ablasına çok çabaladığını söyler. Mutlu olmaya çabalamış, çok dua etmiş ama kendi deyimiyle ayaklarına dolanan bu korkunç ağırlık ile baş etmeye çalışmaktan yorgun düşmüştür. Justine'in çaresizliği sahte normallik ile çevrelenmiş bir aleksitimi⁸ tablosunu çağırıştırır. İçinde kıvrınmakta olduğu acının nedenini, nasıl sona ereceğini, sona ererse elinde ne kalacağını bilmemektedir. Belki de sırf bu belirsizliği göğüslemekten korktuğu için kendisini ait olmadığı bir yerde var olmaya zorlamaktadır. Claire, rahatsız edici duygularını Michael'a açmamasını söylediğinde Justine "Beni aptal mı sanıyorsun?" der. Melankolik ruh hâlinin modern dünyada bir hastalık olarak etiketleneceğinin, kesinlikle kabul görmeyeceğinin kendisi de farkındadır.

Justine'in melankolisi, düğünün erken saatlerinde içine kapanma, uyku isteği, su ile sakinleşmeye çalışma, doğada yalnız kalma gibi Antik Dönemde tanımlanan semptomlar ile uyumludur. Bu aşamada ablasından, annesinden ve babasından ilgi beklediği ama ihtiyacı olan desteği alamadığı görülür. Ablası melankoliyi görmezden gelmekte, John onun "zırdeli" olduğunu düşünmekte, babası

⁸Aleksitimi, kişinin duygularını ifade edecek sözleri yitirmesi olarak özetlenebilir. Aleksitimik hastalar, ilk bakışta toplumla uyum içinde görünmekle birlikte otomatikleşmiş bir düzene bağlı olarak yaşarlar. Kendilerini rahatsız eden duyguları tanımlayamazlar. Aleksitimiye, psikosomatik hastalıklara sahip kişilerde sıkça rastlanır (Sayar, 2017, s. 42).

kendi bencil istekleri ile daha fazla ilgilenmektedir. Justine en zorlu deneyimi annesi ile yaşar. Sert bir mizaca sahip olan Gaby, evliliği saçma bulmakta, sonu gelmeyen burjuva törenlerine katlanamamakta, Justine'i olmadık hayallere kapıldığı için suçlamaktadır. Soğuk, mesafeli ve hatta öfkeli tavrı ile Gaby, Kristeva'nın işaret ettiği anne – bebek kopuşunu hatırlatır. Bebeğini memesinden kopartan anne, tavizsiz yaklaşımı ile melankolik ruh durumunu körükler (Kristeva, 2009, s. 14).

Zaman ilerledikçe öfkesini dışa vurmaya başlayan Justine, düğüne çok büyük para harcadığını söyleyerek bir rezalet çıkartmamasını isteyen John'un çalışma odasını dağıtır. John'un kütüphaneye seçerek yerleştirdiği Malevich tablolarını Caravaggio, Bruegel, Millais ve Hill tabloları ile değiştirir.

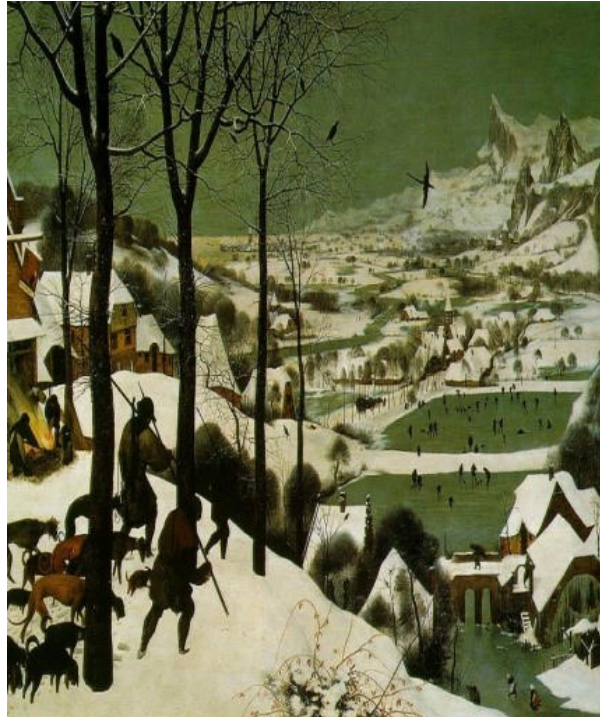
Görsel 7

Melankoli (2011), zaman kodu: 00:43:02

Görsel 8

Karda Avcılar (P. Bruegel, 1565)

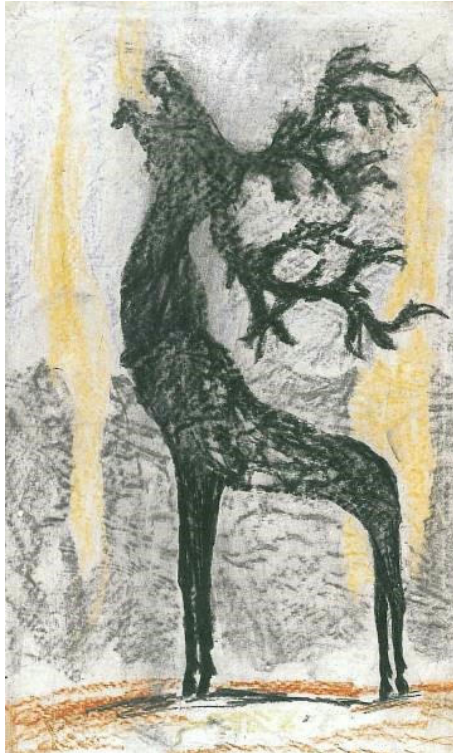
Görsel 9

Golyat'ın Kafası ile Davut (Caravaggio, 1610)

Görsel 10

Kükreyen Kızıl Geyik (C. F. Hill, 1883-1911)

Bu eylemi ile Justine, hem melankolinin deha ile ilişkilendirildiği Barok döneme geri dönme arzusunu ortaya koymakta, hem de Hill özelinde modern dünyada delilik sanılanın başka tür bir bilgelik olarak okunabileceğini ima etmektedir.⁹ Malevich'in içinde yer aldığı Süpermatizm akımı, hikayeci öğeleri resmin dışında tutar, bilinçli aklın kavramlarını değersizleştirir ve saf bir duygu dünyasının inşasını ifade eder (Antmen, 2008, s. 90). Justine bu anlayışın alternatifi olarak dosdoğru ele geçirmek ve boyun eğdirmek için coşkunun gücüne çağrıda bulunan, şaşkınlığa, esrimeye ve sarhoşluğa yol açan Barok anlayışını görmektedir (Wölfflin, 2019, s. 47). Geç Orta Çağ'ın melankolikleri ilahi olanı kavramaya çalışan, bilim ve sanatta ilham dolu kişiler olarak görmesi, onun Barok sanatı yeğlemesinin ana sebebidir. Caravaggio'nun *Golyat'ın Kafası ile Davut* tablosu, dini bir öyküye atıfta bulunur. Davut, ömrü boyunca çobanlık yapmış ve sürüye yaklaşan kurtları taş atarak kovmuştur. Yenilmez bir savaşçı olan Golyat ile karşı karşıya geldiğinde, bildiği en iyi şeyi yapar ve ona sapanı ile bir taş fırlatır. Alnının ortasından vurulan Golyat yere yığıldığında ise başını keserek, herkesi korkutan bu savaşçıyı öldürür (Tercanlı, 2022, s. 112). Justine'in bu seçimi, seyirciye onunla ilgili bir ipucu verir. Çevresine uyum sağlamakta zorlanan ve hasta olarak etiketlenen bu kadının, herkesin görmediği bir gücü vardır. Yıllardır içinde debelendiği melankolik ruh hâli, gün gelecek onu kıyamet karşısında en güçlü kişi yapacaktır. Millais'ten seçtiği iki tablo da benzer şekilde karakterin iç dünyasını yansıtır. Ophelia ile hâlihazırda güçlü bir özdeşlik kurulmuştur. Buna ek olarak ressamın *Oduncunun Kızı* tablosu, bir toprak ağasının oğlu ile yoksul köylü kızının felakete dönüşen aşkını anlatır. Justine'in yeni adım attığı evliliği de hüsrana dönüşmeye mahkumdur. Justine'in bir diğer seçimi olan Bruegel, sıradan görünenin içine gizlenmiş tuhaflığı ve eşikte bekleyen tehlikeleri ele alması bağlamında anlamlıdır. *Karda Avcılar* tablosu, köye eli boş dönen avcılar ve yeni başlamış bir yangını resmederken, henüz her iki felaketten de haberdar olmayan köylülerin gündelik yaşamına odaklanır. Bu şatafatlı burjuva düğününde eğlenen insanlar da yakında kopacak olan kıyametten habersizdir.

Gece ilerledikçe, Justine'in öfkesi başka hedeflere yönelir. Düğün boyunca yeni reklam kampanyası için slogan üretmesini isteyen patronuna kin kusar ve işinden istifa eder. Michael'ın sığ hayalleri ve anlamsız beklentilerine bir son vermek ister ve onun görebileceği şekilde genç stajyer Tim ile birlikte olur. Justine'in hem kariyerini hem de evliliğini sabote ettiği bu bölüm Orta Çağ melankolisi ile uyumludur. Melankoli ile günahkârlık arasında bağ kuran, bu tekinsiz ruh hâlini şeytani varlıkların kişiye musallat oluşu ile ilişkilendiren Orta Çağ anlayışına göre Justine, akli melekelerini yitirmiş olmalıdır! Ancak o, bu deliliği özgürleştirici bulur; tıpkı Ophelia'nın ölümüne aldırmaıyışı gibi, o da yaklaşan kaosa gözlerini kapatır.

⁹İsveçli ressam C. F. Hill, özellikle peyzajları ile ünlenmiş, ekspresyonizmin öncül örneklerini vermiştir. Yaşamı boyunca ruhsal sorunlar ile boğuşan ve zaman zaman yatarak tedavi gören sanatçı, yaşamının son yıllarında ruhsal dengesini tamamen yitirmiştir.

“Claire” adını taşıyan ikinci epizotta Melankoli adlı dev bir gezegenin, beklenmedik şekilde Dünya’ya yaklaştığı görülmektedir. Bazı bilim insanları bir çarpışma olacağından endişe ederken, bazıları da Melankoli’nin Dünya’ya teğet geçeceğini iddia eder. Claire endişelidir. John ise çarpışma olmayacağına, sadece muhteşem bir gök olayına tanıklık edeceklerine inanır. Oğulları Leo ile birlikte teleskopla gözlem yapar, heyecanla yaklaşan Melankoli’yi izler. Ruhsal bir çöküntü yaşamakta olan Justine ise bir süre ablasının yanına sığınmıştır. Günlük rutinlerini yerine getirme, öz bakımını yapma, karar verme gibi yetilerini büyük ölçüde kaybetmiş olan Justine, neredeyse katatonik¹⁰ bir hâldedir. Yüzü bembeyazdır, hayli kilo kaybetmiş, uzun sarı saçlarını kesmiştir. Sürekli uyumak istemektedir. Banyo yapmaktan kaçınır zira suyun tenine temas etmesine dayanamaz. Çevresinde olup bitenlere karşı kayıtsızdır. İştahsızlık yaşamaktadır; hatta yiyeceklerin tadını alamamaktadır. Ağız tadındaki değişimin özellikle vurgulandığı görülmektedir. En sevdiği yemeği bile yiyemez; etin tadının kül gibi olduğunu söyler. Tat değişimi, melankolinin Antik Dönemdeki karşılığı olan kara safra salgısının dengesizliğini akla getirmektedir. Paraguzi olarak adlandırılan tat yitimi, karaciğer problemlerine, bazen de tiroid bezlerindeki düzensizliğe bağlı olarak ortaya çıkmakta, bozukluğun psikosomatik görünümüne de rastlanmaktadır (Kurtuldu vd., 2016, s. 279).

Zaman ilerledikçe, Melankoli gezegeninin Dünya’ya yaklaşması filmin ana konusu hâline gelir. Claire’in endişeleri korkuya ve hatta paniğe dönüşürken, John’un heyecanı yükselir. Justine ise bambaşka bir yöne doğru ilerleyerek, Antik Çağ’dan Orta Çağ melankolisine yaklaşır. Hâlâ hâlsizdir ama yavaş yavaş hayata karışmaya başlamıştır. Claire, kardeşinin ruh hâlini kötü etkileyeceğini düşünerek, onun yanında olası çarpışmadan bahsetmemeye çalışır. Justine ise “Gezegenden korktuğumu sanıyorsan aptalsın” diyerek cevap verir. Dünyanın sonunun geleceği düşüncesi onu rahatsız etmemektedir. Dünya çoktan çürümüş, kötü bir yerdir ve yok oluşuna üzölmeye değmez. Aksine bu yok oluş, belki de acıların sona ereceği bir kurtuluş olarak görölebilir. Claire, oğlu Leo’nun geleceğinden endişe ederken, başka gezegenlerde hayat olup olmadığını sorgular. Justine, olmadığından emindir. İnsan evrende yapayalnızdır. Onun bu düşüncesi Dünya’yı evrenin merkezine yerleştiren Orta Çağ düşüncesi ile uyumlu olmasının yanı sıra dönemin melankoli anlayışının bir parçası olan umutsuzluk hissi ile de örtüşür.

Justine, Melankoli Dünya’ya yaklaştıkça onun etkisini daha derinden hissetmeye başlar. Melankolinin deha ve bilgelik ile birlikte düşünüldüğü Geç Orta Çağ’a özgü belirtileri göstermeye, nihayet ilk epizotta özlem duyduğu Barok anlayışa yaklaşmaya başlar. Bu dönemde melankolinin

¹⁰Katatoninin genel kabul görmüş fizyopatolojik bir tanımlaması yoktur. Yaklaşık 60 civarında katatonik belirti tarif edilmiştir DSMIV-TR katatonik şizofreni tanısındaki belirtileri; katelepsi ile ortaya çıkan motor hareketsizlik, aşırı motor aktivite, ileri derecede negativizm, hiç konuşmama (mutizm), belirli bir duruş (postur) alma, kalıplaşmış (stereotipik) hareketler, tekrarlanan garip hareketler (mannerizm), yineleyici yüz buruşturma (grimas), karşının söz ve davranışlarının tekrarı (ekolali ve ekopraksi) olarak tanımlamıştır (Virit vd. 2009, s. 52).

insana sunduğu en temel hediye olan bilgiyi edinme aşamasına gelir. Artık gelecek hakkında kehanetlerde bulunmakta, doğanın ona sunduklarını değerlendirirken insani beklentiler ile değil, evrensel bir kavrayışla hareket etmektedir. Doğa ile bütünleşme durumu, Justine'in Melankoli'nin ışığı altında çırılçıplak uzanması, bahçeden topladığı ahududuları afiyetle yemesi ve ahırdaki atlara karşı daha duyarlı hâle gelmesi ile pekiştirilir. Bu noktada akıl ile kazanılan bilginin yerini sezgiler yoluyla edinilmiş ilahi bilgi alır. Justine'in Melankoli'nin ışığı altında çıplak uzandığı sahne, belirgin biçimde Gian Lorenzo Bernini'nin 1647 tarihli *Azize Ludovica* heykeli referans alınarak kurgulanmıştır.

Görsel 11

Melankoli (2011), zaman kodu: 01:24:05

Görsel 12

Azize Ludovica (G. L. Bernini, 1647)

Azizenin vecd ile kendisinden geçerken göğsüne dokunuş hareketini Justine de tekrarlar. Barok dönemde vecd hâli, ilahi bilgiye ulaşmak, bu aktarım sırasında doğaüstü bir deneyim yaşamak olarak yorumlanmakta, kişiyi üstün bir pozisyona taşımaktadır. Vecd durumundaki melankolik kişi, artık bir günahkâr değildir. O herkesin bilmediğini bilen, ayrıcalıklı bir varlıktır. Justine Claire'e düşün sırasında oynanan kavanozdaki fasulye tanelerini tahmin etme oyunundan bahseder. "678 fasulye" der. "Kavanozda 678 fasulye vardı. Kimse tahmin edemedi ama ben başından beri biliyordum." Claire bu iddiayı anlamsız bulur. "Neyi ispatlar bu?" diye sorar. Justine aynı ciddiyetle yanıt verir "Bir şeyleri bildiğimi..." Bilgiye haiz olma durumu, Justine'i hem Geç Orta Çağ'ın, hem de Antik Çağ'ın melankolik dâhileri ile ilişkilendirmektedir. Aristoteles *Problemata*'da melankoli aracılığıyla bazı insanların geleceği okuyan sibyllalar (kadın kahinler) gibi ilahi varlıklar hâline geldiğini belirtmekte, herhangi bir bilgi dalında seçkinlik kazanmış bütün insanların genellikle melankolik olduklarına vurgu yapmaktadır (Yates, 2007, s. 174).

Justine, kıyametin yaklaştığının bilincindedir. Ancak yok oluş karşısında sonsuz bir kayıtsızlık sergiler. Onun rahatlamasının paralelinde Claire'in korkuları artar. Melankoli'nin Dünya'ya çarpacağını anlayan John, bir şişe uyku hapi içerek sessizce intihar eder. Oğlunun sorumluluğunu taşıyan Claire içinse intihar bir çözüm değildir. Son ana kadar, bir fayda sağlamayacağını bile bile kurtuluş yolu aramaya devam eder. Oğlunu kucağında taşıyarak kasabaya inmeye çalıştığı, ancak golf sahasının balçığa dönüşmüş zeminini aşamadığı sahne, boşa çabalayışının en etkili göstergesidir.

Bu aşamada iki kız kardeşin rol değiştirdiği gözlemlenir. Justine'in bilgece kabullenişine karşılık, Claire Dante'nin cehennem tasviri içinde yer alan ve melankolik insanların cezalandırıldığı beşinci çemberin çamurlu suları ve insanı dibe çeken balçığı içindedir (Alighieri, 2011, s. 427).

Görsel 13

Melankoli (2011), zaman kodu 00:02:44

Görsel 14*Melankoli (2011), zaman kodu 02:09:50*

Final sekansında Justine, yeğenin korkusunu yatıştırmak amacıyla kaçınılmaz olan yok oluşu bir ritüele dönüştürmeye çalışır. Eğer kendilerine sihirli bir mağara yapar ve içine girerlerse, kıyamet onlara dokunmayacaktır. Birkaç ağaç dalını yontarak yaptıkları bu mağara, elbette fiziksel bir koruma sağlamaktan uzaktır. Ancak Justine, inancın ve ritüellere tutunmanın insanlar üzerindeki rahatlatıcı etkisinin farkındadır. Leo, çocuk olmanın saflığı ile gerçekten kurtulacaklarına inanır, Claire içinse bu oyuna katılmaktan başka çare kalmamıştır. Sihirli mağara, başka bir açıdan bakıldığında Platon'un mağara alegorisini çağırıştırır. Justine melankolisinin getirdiği bilgelik ile uzun zamandır mağaranın dışında yaşamaktadır ve gerçek ile yüzleşmiştir. Ancak Claire ve Leo için mağaranın dışında olmak korku ve acı vericidir. Platon'un deyişiyle, karanlık alandan çıkıp aydınlığa geçen ve nesnelerin gerçek görünüşleri ile yüzleşenlerin gözleri acır (Platon, 2005a, s. 172). Justine, ablası ve yeğeni için sihirli bir mağara inşa ederek onların acısına son vermek istemiştir. Zira gerçeği görmeleri, algılamaları ve nihayetinde kabul etmeleri için artık vakitleri yoktur.

Görsel 15*Melankoli (2011), zaman kodu 02:03:35*

Final sekansında melankolik bilgelik, dünyadaki yaşamın sınırlarını aşmış, evrensel bir bilince dönüşmüştür. Dünya yaşamı, evrenin sonsuzluğu içinde okyanustaki bir damla kadar bile yer kaplamamaktadır. Yok oluş anında insanların yarattığı ve adına 'gerçek' dediği bu yaşamın pamuk ipliğine bağlı ciddiyeti bir anda tuzla buz olmuştur. Claire, üzerine anlam inşa ettiği her şeyin yitişi karşısında dehşet içindedir. Justine içinse bu çarpışma, bir yok oluştan ziyade, yeni bir birleşmeyi, başkalaşımı ve belki de ilahi kavrayışı içinde barındırır. Prolog bölümünde yer alan çarpışma görseli, Dünya'nın boyut olarak kendisinden çok büyük olan Melankoli'nin içinde eriyişini ifade eder. Spermin yumurta içinde kaybolmasını çağrıştıran bu görsel, şüphesiz daha üstün bir başlangıcın habercisidir. Bu noktada Dünya'yı yok eden gezegenin adının Melankoli olması da anlam kazanır. Melankoli, bir hastalık, bir lanet, istenmeyen bir anomali olarak görülebileceği gibi, yeni bir bilinç düzeyi ve üstün bir kavrayış olarak da algılanabilir.

Görsel 16

Melankoli (2011), zaman kodu 00:07:40

Sonuç

Melankoli, tarihsel süreç içinde farklı düşünürler ve bilim insanları tarafından incelenmiştir ve genellikle karamsarlık, içe kapanma, toplumdaki izole olma gibi duygu ve davranışlarla karakterize olan ruhsal bir durumu işaret eder. Melankoli hâli, ilk kez Antik Yunan filozofları tarafından ele alınmış, vücutta kara safranın yoğunlaşmasına bağlı fiziksel bir sorun olarak görülmüş, arındırıcı bedensel tedaviler ile iyileştirilmeye çalışılmıştır. Orta Çağ'a geçişte Hristiyanlığın başatlığı neticesinde yedi büyük günahın biri olan tembellik (acedia) ile ilişkilendirilen melankoli, bedensel bir araz olmaktan öte şeytani bir vesvese olarak değerlendirilmiştir. Orta Çağ'ın son dönemlerinde Rönesans'ın da etkisiyle bambaşka bir perspektifte ele alınan melankolikler, bu kez ilahi planı anlama, üstün bir kavrayışa sahip olma gibi yeteneklerle donanmış seçkin bireyler; başka bir deyişte dâhiler olarak konumlandırılmış, onların içe dönen zihinlerinin evrensel olanı anlama

gücüne ulaştığı düşünülmüştür. Aydınlanma Çağı sonrasında ise melankoliyi yaratıcılık ve deha ile ilişkilendiren görüşler olsa bile, başat olan kendilerini toplumdan soyutlayan, iş gücüne katılma konusunda isteksiz olan melankoliklerin tekrar hasta olarak sınıflandırılmasıdır. Psikiyatri biliminin gelişimine paralel olarak depresyon ana başlığı altında değerlendirilen melankoliyi toplumsal cinsiyet bağlamında ele alan farklı görüşler de mevcuttur.

Lars von Trier'nin 2011 yapımı filmi *Melankoli*, biri dünyaya sıkı sıkıya bağlı, diğeri küçük yaşlardan beri uyum sorunları yaşayan melankolik bir karakter olan iki kız kardeşin öyküsünü, kıyamet öncesi bir atmosfer içinde sunar ve odak noktaya melankolik Justine'i yerleştirir. Trier, Justine'i melankolinin bilinen tüm tanımlamalarını özünde barındıran 'zamansız' bir karakter olarak kurgulamıştır. Bu kurgu sayesinde sadece bir duygu durumunu değil, varoluşsal bir bilinç hâlini seyircisine sunmaktadır.

Justine, topluma uyumsuzluğu, izole olma isteği, kalabalıktan ve gürültüden kaçma eğilimi, kendisini doğada tek başına kalarak, uyuyarak ve suyla temas ederek sakinleştirme çabası ile Antik Çağ melankolisinin özelliklerini sergiler. Tat alma duyusunun körelmesi, hareket etme güçlüğü yaşamayı, konuşmaya mecali olmaması gibi detaylar da bu 'hastalık' görüntüsünü tamamlar. Sergilediği tablo, modern psikiyatri için de bir hastalığa işaret etmektedir. Ablası, kardeşinin 'hastalığı' için eşi John'dan anlayış beklerken, John, Justine'in 'zırdeli' olduğuna kanaat getirmiştir ve bunu yüksek sesle söylemekten çekinmez.

Orta Çağ melankolisinin odak noktasında bulunan günahkârlık, özellikle düğün sekansında karaktere eklenmektedir. Sosyal normlara uymak istemeyen, hatta başkaldıran Justine, hem evliliğini hem de kariyerini sabote eden bir dizi davranış sergilemekte, arzularına ve öfkesine ket vurmayı reddetmektedir. Önce patronunun sömürücü tavrına isyan ederek onu düğünden kovar, ardından o gece tanıştığı genç stajyer Tim ile birlikte olarak Michael'ın sunduğu güven dolu yuva hayalini yerle bir eder. Bu iki eylemin ardından gözle görünür biçimde rahatlama, şarap içip dans etmesi, yaptıklarından pişmanlık duymadığı, başka bir deyişle günaha teslim olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Justine'in şahsında deneyimlenen üçüncü melankoli görünümü ise Geç Orta Çağ'a ait olan evrensel hakikati sezgiler yoluyla kavrama ve ilahi bilgiye ulaşmayı sağlayan bir vecd hâline geçme durumudur. Melankoli gezegeni Dünya'ya yaklaştıkça Justine'in önce 'hastalıktan' sıyrıldığı, ardından öfke ve şehvet ile sunulan 'günahkârlığı' geride bıraktığı, dinginleştiği, hatta huzur bulduğu görülür. Yok oluş, onun için korkunç bir son değildir. Var olmak ne kadar acı vericiyse, yok olmak da o kadar rahatlatıcıdır. Ayrıca evrensel plan içinde neyin son neyin başlangıç olduğunu anlamak mümkün değildir. Ablasının çaresizce çırpınışını, yeğeninin tedirginliğini sükûnetle izler

ve bilgeliğinin en somut sembolü olan Sihirli Mağara'yı inşa eder. Sihirli Mağara elbette kimseyi kıyametten kurtaramayacaktır ama mağaradan hiç çıkmamış, ömrü boyunca gölgeler ile haşır neşir olmuş ablası ve yeğeni için yok oluşla yüzleşmenin acısını en aza indirgeyecek eylem mağaraya geri dönmektir.

Lars von Trier, Justine karakteri ile melankolinin tüm görünümelerini sunarken, finalde Barok bir tavırla onu bilgeliğin en üst mertebesine taşır ve bu ruh durumuna karşı bakış açısını da ortaya koyar. Melankoli Trier için ne sadece karanlık, ne sadece kayıtsızlık, ne de sadece çaresizliktir. Onun için melankoli tüm bu görünümelerin ötesinde, var oluşun en çıplak hâli ile yüzleşme cesaretidir. Yok olmanın acısı, ancak var olmanın anlamsızlığını iliklerine kadar hissetmekle dinebilir. Üstelik varlığa ve yokluğa kendince anlam yükleyen insan, ilahi bilgi karşısındaki acizliğini de kabullenmeli, bu gizemli akışa teslim olmalıdır; ölüm anında kendisini şarkılar söyleyerek suya bırakan Ophelia veya iki gezegenin çarpışma anını gözlerini kırpmadan karşılayan Justine gibi.

Hakem Değerlendirmesi**Çıkar Çatışması****Finansal Destek**

Dış bağımsız.

Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer Review**Conflict of Interest****Grant Support**

Externally peer-reviewed.

The authors have no conflict of interest to declare.

The authors declared that this study has received no financial support.

Yazar Bilgileri**Author Details****Pınar Tınaz (Dr. Öğr. Üyesi)**¹ Fenerbahçe Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü, İstanbul, Türkiye

0000-0002-2169-4051

pinar.tinaz@fbu.edu.tr

Işık Eflân Tınaz (Doktora Öğrencisi)² İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi, İstanbul, Türkiye

0000-0002-9755-3140

Kaynakça | References

- Akın, H. (2014). *Antikçağ'dan Yeniçağ'a delilik, melankoli, ve cinlenme: Avrupa'da aykırı olma hâlleri üzerine tarihsel bir inceleme* (Tez No. 354735) [Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi.
- Alakuş, A. (2021). Eski Yunan'da din ve şifa ilişkisi üzerine bir araştırma. *Erciyes Akademi Dergisi*, Özel Sayı, 561-576.
- Alighieri, D. (2011). *İlahi komedya* (R. Teksoy, Çev.). Oğlak Yayıncılık.
- Antmen, A. (2008). *20. Yüzyıl sanatında akımlar*. Sel Yayıncılık.

- Burton, R. (2009). *The anatomy of melancholy*. Ex Classics Project.
- Casagrande, C. (2012). Günah ve felsefe. U. Eco (Ed.), *Orta Çağ; katedraller, şövalyeler, şehirler* içinde (s. 317-323). Alfa Yayınları.
- Cömert, B. (2010). *Mitoloji ve ikonografi*. De Ki Basım Yayım.
- Çelgin, G. (2010). *Eski Yunanca-Türkçe sözlük*. Kabalcı Yayınları.
- Çetin, G. Y. (2020). Sosyal bir olgu olarak Hristiyanlık ve Hinduizmde asketizm. *Mecmua Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, (10), 369-394.
- Butler, J. (2014). *Cinsiyet belası* (B. Ertür, Çev.). Metis Yayınları.
- Düzgüner S. (2013). Ruh-beden ve insan-aşkın varlık ilişkisine yönelik psikolojik yaklaşımın tarihi serüveni. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (45), 253-284.
- Ferber, I. (2016). *Melankoli felsefesi: Sigmund Freud-Walter Benjamin* (B. Denizci, Çev.). Sub Yayıncılık.
- Ficino, M. (2007). Âlimlerin melankolik olmalarının nedenleri ve bu hâle nasıl geldikleri. *Cogito*, (51), 146-155.
- Foucault, M. (2017). *Deliliğin tarihi* (M. A. Kılıçbay, Çev.). İmge Kitabevi.
- Foss, B. (2016). *Sinema ve televizyon anlatım teknikleri ve dramaturji* (M. Gerçeker, Çev.). Hayalperest Yayıncılık.
- Freud, S. (2021). *Yas ve melankoli* (L. Uslu, Çev.). Cem Yayınevi.
- Gökhan, H. (2013). *100 terimde bütün felsefe*. Kafe Kültür Yayıncılık.
- Hochmann, J. (2013). *Psikiyatri tarihi* (I. Ergüden, Çev.). Dost Yayınevi.
- Huizinga, J. (2019). *Ortaçağın sonbaharı 14. ve 15. yüzyıllarda Fransa ve Hollanda'da yaşam, düşünce ve sanat formlarına dair bir inceleme* (O. Düz, Çev.). Alfa Yayınları.
- Karbay, M. (2015). *Deha ile yas arasında melankoli: antikiteden günümüze melankolinin muhtevaları, başkalaşimleri ve politik işlevleri*. (Tez No. 393429) [Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi.
- Kaya, M. (2013). Platon'un ruh kuramı. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(1), 171-182.
- Kierkegaard, S. (1997). *Ölümcül hastalık umutsuzluk* (M. M. Yakupoğlu, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Kierkegaard, S. (2013). *Kişiliğin gelişiminde etik-estetik dengesi* (İ. Kapaklıkaya, Çev.). Araf Yayınları.
- Kristeva, J. (2009). *Kara güneş depresyon ve melankoli* (N. Demiryontan, Çev.). Bağlam Yayınları.
- Kurtuldu, E., Derindağ G., Miloğlu Ö., & Özdoğan, A. (2016). Tat duyu bozukluklarına genel bakış. *Atatürk Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Dergisi*, 28(2), 277-283.
- Öndin, N. (2020). *Rönesans düşüncesi ve resim sanatı*. Hayalperest Yayınları.
- Panofsky, E. (2012). *İkonoloji araştırmaları Rönesans sanatında insancıl temalar* (O. Düz, Çev.). Pinhan Yayınları.
- Platon (2005a). *Devlet* (C. Saraçoğlu, Çev.). Bordo Siyah Yayınları
- Platon (2005b). *Şölen* (C. Çetinkaya, Çev.). Bordo Siyah Yayınları
- Sayar, K. (2017). *Hüzün hastalığı*. Kapı Yayınları.
- Seven, R. (2024). Melankoli üzerine psikanalitik perspektifler: Freud'dan Butler'a. *Disiplinlerarası Sosyal Bilimler Dergisi*, (16), 153-186.
- Seyfeli, C. (2021). Mesih sırrı: Sakramentler fikrinin kutsal kitaptaki dayanağı (Pavlus). *Ortadoğu ve Göç Dergisi*, 11(2), 332-375.
- Shakespeare, W. (2007). *Hamlet* (B. Bozkurt, Çev.). Remzi Kitabevi.
- Starobinski J. (2007). *Aynada melankoli* (M. E. Özcan, Çev.). Dost Kitabevi.
- Stevenson, J. (2005). *Lars von Trier* (S. Özgül, Çev.). Agora Kitaplığı.
- Taşpınar, İ., & Güzelal, Y. (2020). Batı manastır geleneğinin babası Aziz Benedikt ve asketik öğretileri. *Akademik Dergisi*, (8), 11-45.
- Teber, S. (2009). *Melankoli: Normal bir anomali*. Say Yayınları.
- Tercanlı, A. (2022). Kral Davut ile Golyat ikonografisi üzerine karşılaştırmalı bir analiz. *Ortadoğu ve Göç Dergisi*, 12(1), 111-142.
- Topçuoğlu V., Sarıbeyoğlu S., & Göktepe, E. (1997). Bir olgu dolayısıyla erotomani kavramının gözden geçirilmesi. *Düşünen Adam Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi*, 10(3), 61-64.
- Tural, M. (2017). Geç antik çağ'da Hristiyan eğitiminin ruhu ve manastırlarda eğitim anlayışı. *International Journal of Humanities and Education*, 3(2), 253-277.
- Türkçapar, H. (2004). Melankolili depresyon. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 7(1), 20-31.
- Vırrı, O., Kökayça, M. H., Kalenderoğlu, A., Altındağ A., & Savaş, H. A. (2009). Karmaşık bir katatoni olgusu. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, (12), 51-55.
- Yanat Bağcı, Y. (2021). *Senaryonun yapısı*. Platon Yayınları.
- Yates, F. A. (2007). Gizli felsefe ve melankoli: Dürer ve Agrippa. *Cogito*, (51), 170-179.

Wölfflin, H. (2019). *Rönesans ve Barok İtalya'daki Barok üslubun özü ve ortaya çıkışı üzerinde bir inceleme* (A. Tümertekin & N. Ülner, Çev.). Janus Yayınları.

